

7. Блауберг И.В. Системный подход в системной науке, проблемы методологии системного исследования./ И.В. Блауберг, В.Н. Садовский, Э.Г. Юдин - М.: Мысль, 1970.- 360 с.
8. Спицнадель В.Н. Основы системного анализа: Учебн. пособие./ В.Н. Спицнадель – СПб.: Изд. дом «Бизнес-пресса», 2000. – 326 с.
9. С.А. Валуев. Системный анализ в экономике и организации производства / С.А. Валуев, В.И. Волкова, А.П. Градов и др. –Л.: Политехника, 1991. – 398 с.
10. Г. Кунц, С. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций. / Г. Кунц, С. О' Доннел. - Том 1. М., «Прогресс», 1981. - 492 с.
11. Поспелов Д.А. Ситуационное управление: теория и практика. /Поспелов Д.А. – М.: Наука, 1986. – 352 с.
12. Бегма В. М. Стратегічне управління в системі військово-технічного співробітництва України з іноземними державами. / В. М. Бегма, В. М. Шемаєв // Проблеми науки – 2003. – № 6, – С. 52–60.
13. Пріоритети воєнно-технічної політики України і головні напрями її реалізації: Монографія./ [Р. В. Бондарчук, А. І. Шевцов, В. С. Шеховцов та ін.] – К.: НІСД, 1997. – 78 с.
14. Горбулін В.П. Оборонне будівництво в Україні: проблемні питання розвитку ОПК і підходи до їх вирішення/ В.П. Горбулін //Стратегічна панорама. – 2001. – № 1–2. – С. 135–142.
15. Литвиненко О. В. Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси: Монографія. /О. Литвиненко.– К.: НІСД, 2003. – 240 с.
16. Мунтіян В. І. Економічна безпека України./В.І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 464 с.

Стаття надійшла: 10.09.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

УДК 338.48:332.13

JEL L 830

ОЦІНКА ВПЛИВУ ТУРИСТСЬКИХ ЧИННИКІВ НА РОЗВИТОК ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Рекун Г.П., к.е.н., доцент

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Стаднюк Я.А., магістрант

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

Анотація. Метою статті є аналіз стану туристської сфери та оцінка впливу туристських чинників на економіку регіону і виявлення шляхів покращення розвитку туризму в регіоні. У статті досліджено і проаналізовано вплив розвитку туризму на діяльність і функціонування окремих видів економічної діяльності Харківського регіону за останні роки. Проведено порівняльний аналіз туристської діяльності з аналізом, який був наведений у «Концепції розвитку туризму в Харківській області до 2020 року». Сформовані середні витрати одного туриста в день, які потрібні для перебування у Харківському регіоні. Проведено оцінку частки туристського сектору у секторі послуг регіону взагалі та виявлено, що сфера туристських послуг займає невелику частку у загальному обсязі реалізованих послуг. Серед основних причин, що обумовлюють такий стан є: недостатній рівень інформаційного забезпечення розвитку туризму, дефіцит висококваліфікованих кадрів у даній сфері, політична нестабільність держави та інші. Здійснено порівняння структурних пропорцій туристського сектору у загальному обсязі наданих послуг. Сформульовано пропозиції щодо розвитку туризму в регіоні. Визначено, що для подальшого ефективного розвитку туристської сфери Харківського регіону необхідна стабільна ефективна туристська політика, яка сприяла б розширенню і покращенню туристської сфери регіону. Ще одним шляхом покращення є збільшення ролі регіональних і місцевих туристських організацій в процесі створення та просування туристських послуг. Проблемою туризму регіону є недостатнє фінансування даної галузі, тому необхідно створювати відповідні умови для залучення інвестицій. Також шляхом покращення розвитку туризму регіону є підвищення якості наданих туристських послуг за допомогою впровадження міжнародних стандартів.

Ключові слова: туризм, туристські послуги, сфера туризму, регіон, економіка регіону

Постановка проблеми. У наш час туризм є однією з провідних сфер як національної, так і регіональної економіки. Туризм являє собою міжгалузевий соціально-економічний комплекс, який складається з взаємопов'язаних галузей господарської діяльності.

Туризм в цілому має суттєвий вплив на розвиток і функціонування економіки регіону, так як завдяки туризму створюються додаткові робочі місця, відбувається приток іноземної валюти, позитивно впливає на такі значні галузі економіки як транспорт і зв'язок, культура, мистецтво, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів регіонального споживання, формується додатковий регіональний дохід завдяки податків від туристської діяльності. Саме за допомогою туристської сфери можна підвищити економіку регіону і рівень доходів місцевого населення. Ефективний розвиток туризму - це один з шляхів покращення економіки Харківського регіону, бо дана сфера відноситься до високоліквідної галузі, яка має швидку віддачу коштів. Отже, актуальністю обраної теми дослідження є вивчення ролі туризму в економіці Харківського регіону.

Ефективна діяльність сфери туристичних послуг є значущим фактором соціально-економічного розвитку регіону в цілому, також ця галузь дає можливість постійного розвитку людського суспільства, а також покращення міжнародного співробітництва. Туризм є найбільш перспективною сферою діяльності, що має важливе значення як для економічного росту, так і для екологічного, культурного і соціального.

Отже, аналіз чинників ринку туристських послуг на прикладі Харківського регіону дасть можливість оцінити поточний стан туристського сектору регіону, його вплив на економічний розвиток регіону і допоможе виявити шляхи подальшого покращення ефективності туризму регіону в цілому. Вирішення цього питання дасть змогу підвищити зростання соціально-економічних показників регіону. Тому дослідження, аналіз, виявлення проблем сфери туризму Харківського регіону мають важливе значення для розвитку цієї галузі і регіону загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зацікавленість дослідженням і перспективами розвитку туризму на національному і державному рівнях з кожним роком зростає. Це відображається в роботах як українських, так і зарубіжних вчених. Серед зарубіжних вчених можна виділити: Балабанову І.Т., Дмитрієва М.М., Котлера Ф., Квартально-го В.А., Морозову М.В.

Вітчизняні вчені Балашова Р., Кифяк В.Ф. запропонували принципи розвитку туристської галузі в ринковій економіці.

Кифяк О.В. визначив роль туризму як економічної діяльності в регіональному господарському комплексі та розглянув, надав низку пропозицій стосовно забезпечення ефективної побудови стратегії удосконалення галузевої структури економіки регіону на основі розвитку сфери туризму [1].

Святохо Н.В. наводить аналіз потенціалів функціонування та розвитку туризму в регіоні, на підставі яких можна виділити предмет управління туризмом. На погляд автора, предметом управління туризмом є властивості ресурсів, зв'язки між ними, напрямки їх використання [2].

Євтушенко Н.А. займався питанням вивчення можливих стратегій створення нових місць туристичного призначення в галузі туризму Харківщини [3].

Невирішені складові загальної проблеми. За останні роки з'явилося достатньо багато праць в дослідженні галузі туризму. Але невирішеними залишаються питання оцінки частки туристського сектору у секторі послуг регіонів та його вплив на розвиток регіонів. Потребують обґрунтування напрямки стратегічного розвитку сфери туризму у регіонах країни та у Харківському регіоні, зокрема.

Метою статті є аналіз стану туристської сфери та оцінка впливу туристських чинників на економіку регіону і виявлення шляхів покращення розвитку туризму в регіоні.

Викладення основного матеріалу. Ефективність функціонування регіонального ринку туристських послуг є одним з способів підвищення рівня життя Харківського регіону. Саме туризм має перспективи розвитку і може позитивно вплинути на формування структури зайнятості місцевого населення та сприяє покращенню стану регіону в цілому.

У Харківського регіону існують вагомні передумови для того, щоб увійти до найбільш розвинутих у туристичному відношенні регіонів України та Європи. Харківщина має вигідне геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору і фауну, історико-культурну, архітектурну спадщину, розвинуту мережу транспортного сполучення, достатні людські, матеріальні, у т. ч. природно-оздоровчі ресурси. Також, ресурсна база кожного із районів Харківської області має значний потенціал для комплексного розвитку різних видів відпочинку й оздоровлення: санаторно-курортного лікування, спортивно-

оздоровчого, культурно-пізнавального, сільського зеленого, мисливського та рибальського туризму. Харківська область є багатoproфільною дестинацією літнього та зимового відпочинку, бальнеологічного лікування й масового пізнавального туризму [3].

Також у «Концепції розвитку туризму в Харківській області до 2020 року» було проаналізовано природно-рекреаційні ресурси та історико-культурний потенціал області та був зроблений висновок, що регіон демонструє широкий діапазон можливостей для організації різних видів туризму. Але аналіз туристського бізнесу області свідчив, що внутрішній і в'їзний туристичний продукт займає незначну частку в структурі реалізаційної діяльності навіть у лідерів галузі та не відіграє визначальної ролі в прибутках туристичних компаній, на відміну від продажу послуг виїзного туризму. Причинами такої ситуації є, насамперед, недостатність і недосконалість розвитку об'єктів туристичної інфраструктури, невідповідність ціни та якості пропонованих послуг, а також низький рівень популяризації туристичного продукту Харківської області на міжнародному й українському ринках туристичних послуг [6].

Тому для більш повнішого уявлення стану туризму Харківського регіону потрібно проаналізувати чинники, які визначають значення розвитку туризму у регіоні. Важливими чинниками є наявність достатніх засобів розміщення, підприємств харчування, видів транспорту й функціонального розмаїття рекреаційних підприємств, які відповідають світовим стандартам, а також задовольняють вподобання туристів. Саме тому цим підгалузям туризму буде приділено найбільшу увагу при оцінці розвитку туристської галузі Харківського регіону. Для аналізу впливу туристських чинників пропонується визначити структуру бюджету одного туриста на один день перебування. Скільки в середньому залишає турист в Харківському регіоні в день, залежить від того, який турист, мета його поїздки і багато інших чинників. Можна називати тільки приблизні суми. В Харківському регіоні багато місць, де можна витратити власні кошти туристу – розміщення, харчування, різноманітні розваги, відвідування визначних місць, придбання сувенірних товарів і багато іншого. Важко точно визначити, скільки грошей отримує регіон від туристів на рік. Регіон отримує гроші від туризму в основному у формі податків від організацій, які надають послуги туристам. Також, завдяки туризму у регіоні збільшується кількість робочих місць, так як потрібні працівники і в готельному господарстві, і на підприємствах харчування, і туристських підприємствах. З усіх послуг, які надаються туристу, сплачується податок. Завдяки податкам у регіоні ремонтуються дороги, освітлюються і доглядаються вулиці, парки, алеї та ін.

Для туриста, який прибув до Харківського регіону, все починається з витрат на транспорт, проживання, харчування. Наприклад, на транспорт в день туристу потрібно в середньому 40-150 грн., в залежності від вибору виду транспорту пересування, а також від частоти користування ним. На проживання туристу потрібно приблизно 200-500 грн. на добу, так як турист може віддавати перевагу як дорогому готелю, так і орендувати просто квартири або кімнати щодобово.

Наприклад, управління статистики Харківської області наводить дані про кількість розміщених туристів у колективних засобах розміщення Харківського регіону, доходи від наданих послуг розміщення та середню тривалість перебування одного туриста. За такою інформацією можна визначити середню вартість витрат на розміщення (табл. 1).

Таблиця 1- Визначення середньої вартості 1-ї ліжка-добы за 2011-2013 рр. у колективних засобах розміщення

Роки	Кількість ночівель, проведених розміщеними особами, одиниць	Середня тривалість перебування, днів	Кількість розміщених, осіб	Доходи від наданих послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних платежів), тис. грн.	Середня вартість 1-ї л/д, грн.
2011	1198452	4	299613	204596,2	171
2012	1445759	4,8	301361	298992,8	207
2013	1430645	4,5	320915	428411,9	300

**Розроблено авторами за [7],[8].*

З наведеної таблиці можна зробити висновок, що на протязі трьох аналізованих років середня вартість однієї ліжко-добы зростала і вже у 2013 році мала приблизне значення 300 грн., що у порівнянні з 2011 роком більше на 75 %. За аналізований період також збільшилися такі показники: кількість розміщених осіб 7,11% у порівнянні з базовим роком, дохід від наданих послуг збільшився на 109,39 % відносно 2011 року.

Згідно статистичних даних зараз туристу в середньому на розміщення потрібно 300-400 грн. на день. Харчування туристу буде коштувати приблизно 200-500 грн., так як середня вартість рахунку ресторану чи іншого закладу харчування зараз складає близько 75-200 грн., відповідно, поїсти три рази на день буде коштувати в таких межах. Дані межі можуть варіюватись згідно з уподобаннями туриста, бо можна зробити як більш економічний вибір, так і більш дорогий.

У Харківському регіоні діє широкий спектр індустрії розваг і відпочинку (кінотеатри, театри, музеї, філармонії, виставки, парки, аквапарки, клуби, різноманітні екскурсії і т.д.), тому визначити точну суму коштів, скільки витрачає турист складно, бо кожен турист має різні вподобання та має різні цілі візиту до регіону. Приблизно середньому туристу на відвідування культурних і розважальних закладів потрібно 100-300 грн. на день.

Отже, приблизно можна скласти структуру витрат середнього туриста за один день. Дана структура наведена нижче у табл. 2.

Таблиця 2 - Структура витрат 1 туриста в середньому за 1 день, грн.

Найменування	Вартість	Середня вартість	Питома вага, %
Транспорт	50-150	100	9,52
Розміщення та проживання	300-500	400	38,1
Ресторани та громадське харчування	200-500	350	33,33
Розваги, екскурсії, культурні заклади	100-300	200	19,05
Всього	650-1450	1050	100

З наведених даних можна зробити висновок, що найбільша частина коштів туристу потрібно для проживання та харчування, це приблизно 70% бюджету одного дня, а інші 30 % припадають на транспорт та розваги (рис. 1).

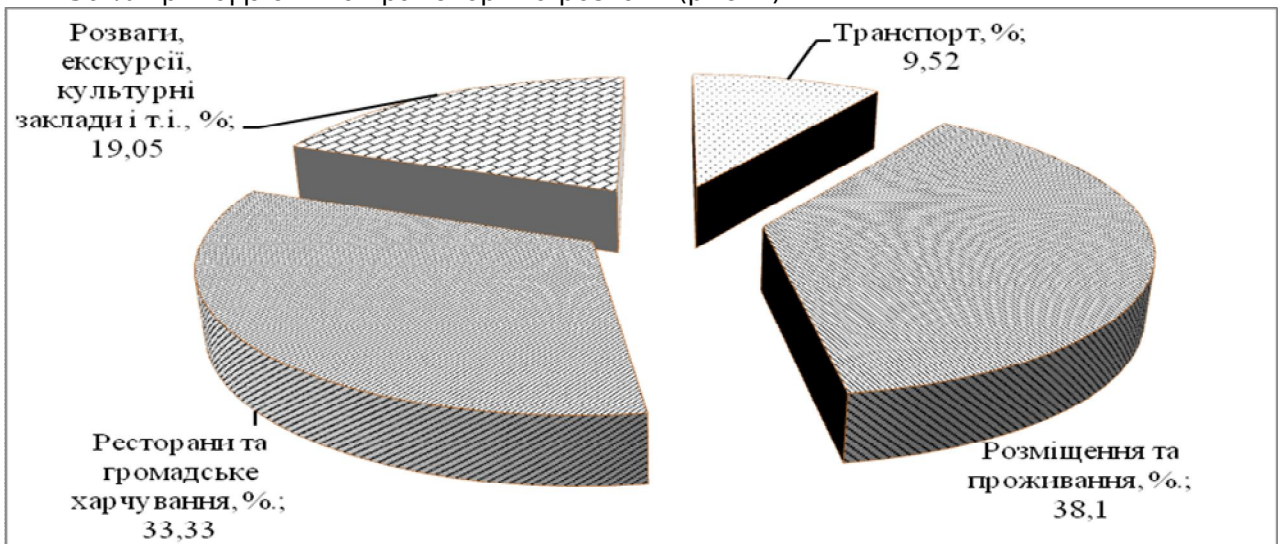

Рисунок 1 - Структура витрат туриста за 1 день перебування у Харківському регіоні

З розрахованих даних можна побачити, що один турист перебуваючи у Харківському регіоні у середньому витрачає за день близько 1050 гривень. Дані були підраховані на основні витрати, без яких турист не зможе обійтись. Витрати коштів на сувеніри, інші різноманітні товари та послуги також присутні але детально їх оцінити складно.

Для оцінки стану туризму регіону, потрібно проаналізувати дані, які відображають розвиток регіону в даній сфері. Показники розвитку галузі туризму відображають кількісний обсяг реалізації туристичних послуг та їх якісний бік, а також економічні показ-

ники виробничо-обслуговуючої діяльності туристських господарюючих суб'єктів (агентств, бюро, фірм, комплексів, кооперативів тощо) [4].

Тому розглянемо показники доходу окремих підгалузей туризму за видами економічної діяльності регіону. Дані представлені у вигляді таблиці 3.

Таблиця 3 - Показники супутніх до туризму послуг у Харківському регіоні за 2006-2012 рр., тис. грн.

Роки	Послуги з організації подорожувальниць	Діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	Діяльність готелів та надання інших місць для тимчасового проживання	Ресторанне господарство	Обсяг реалізованих послуг усього по регіону
2006	16053,1	202645,1	38223,7	167000	9165000
2007	16248,9	217839,6	67779,7	218000	12312000
2008	20991	258574,2	12802,4	323000	16852000
2009	22162,6	234850,1	87870,4	357000	9138747,4
2010	47676,9	210359,3	96482,1	413000	9919608,4
2011	15336,9	225024,2	88387,5	483000	11974115,8
2012	26056,3	317569,4	132843,2	534000	13402947,4

**Розроблено авторами на основі [9],[10],[11],[12],[13].*

Найбільшу частку доходу на протязі аналізованого періоду приносить ресторанне господарство, тим паче спостерігається його стрімке збільшення. Також загальну тенденцію росту доходів мають діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг, діяльність готелів та інших місць для тимчасового проживання, надання послуг з організації подорожувальниць. Частки кожної з підгалузей сфери туризму у загальному обсязі реалізованих послуг регіону зображені графічно на рис. 2.

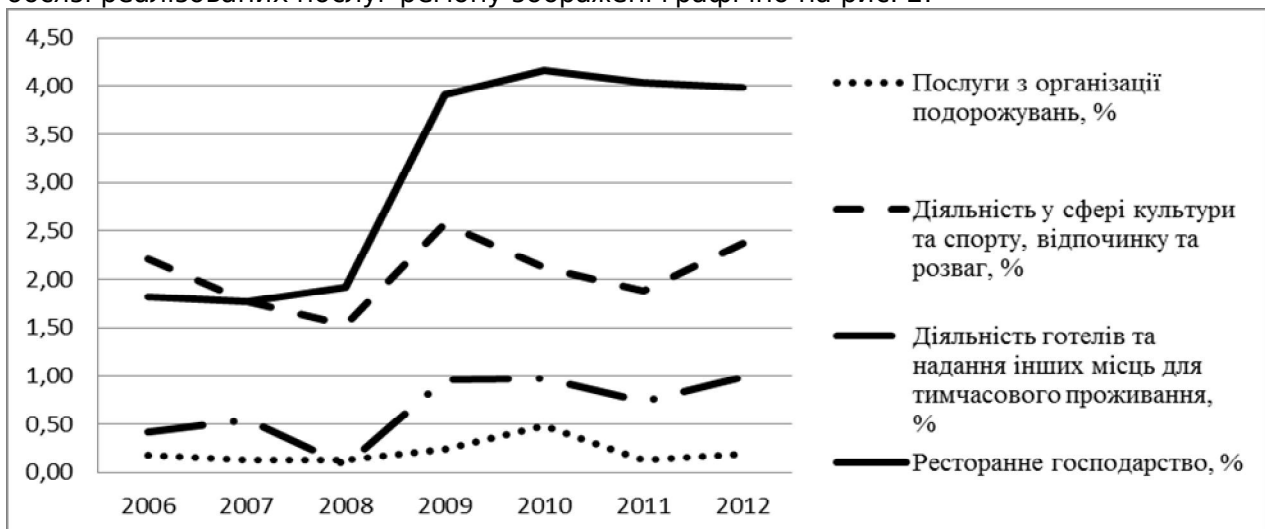

Рисунок 2 – Частка послуг супутніх туризму у загальному обсязі реалізованих послуг у Харківському регіоні за 2006-2012 рр.

**Розроблено авторами по [6],[7],[8],[9],[10].*

З графіка видно, що сфера туристських послуг займає невелику частку у загальному обсязі реалізованих послуг, хоча за аналізований період частка туризму має позитивну динаміку збільшення і це означає, що туристська сфера розвивається, хоч і не дуже швидкими темпами. Причинами незначної частки туризму у загальному обсязі реалізованих послуг є недостатній рівень інформаційного забезпечення розвитку туризму, дефіцит висококваліфікованих кадрів у даній сфері, політична нестабільність держави, недостатня розвиненість матеріально-технічної бази колективних засобів розміщення, неудосягненість пропозицій з боку надавача туристських послуг, невідповід-

ність ціни та якості туристських послуг, не розвиненість туристичної та загальної інфраструктури по районах Харківського регіону. Але все ж таки завдяки природному і історико-культурному потенціалу Харківський регіон має шанси бути одним з великих туристських центрів України і за допомогою туризму більше розвивати як економіку регіону, так і загалом весь регіон.

Для того, щоб визначити динаміку приблизного доходу ресторанного господарства від туристів визначимо приблизні витрати туриста починаючи з 2006 року і кількість туристів, які перебували на території Харківського регіону, дані наведені у табл. 4.

Таблиця 4 – Оціночний дохід ресторанного господарства Харківського регіону від прибуваючих туристів за 2006-2012 рр.

Роки	Приблизні витрати 1-го туриста на харчування, грн.	Кількість іноземних і внутрішніх туристів, осіб	Дохід від ресторанного господарства, тис. грн.
2006	160	68081	10893,0
2007	160	80750	12920,0
2008	210	72589	15243,7
2009	240	59693	14326,3
2010	260	63204	16433,0
2011	270	16186	4370,2
2012	290	17849	5176,2

На рис. 3 наведена структура загального обсягу туристських послуг регіону за 2006-2012 рр., які включають такі складові: транспортні послуги, проживання, харчування.

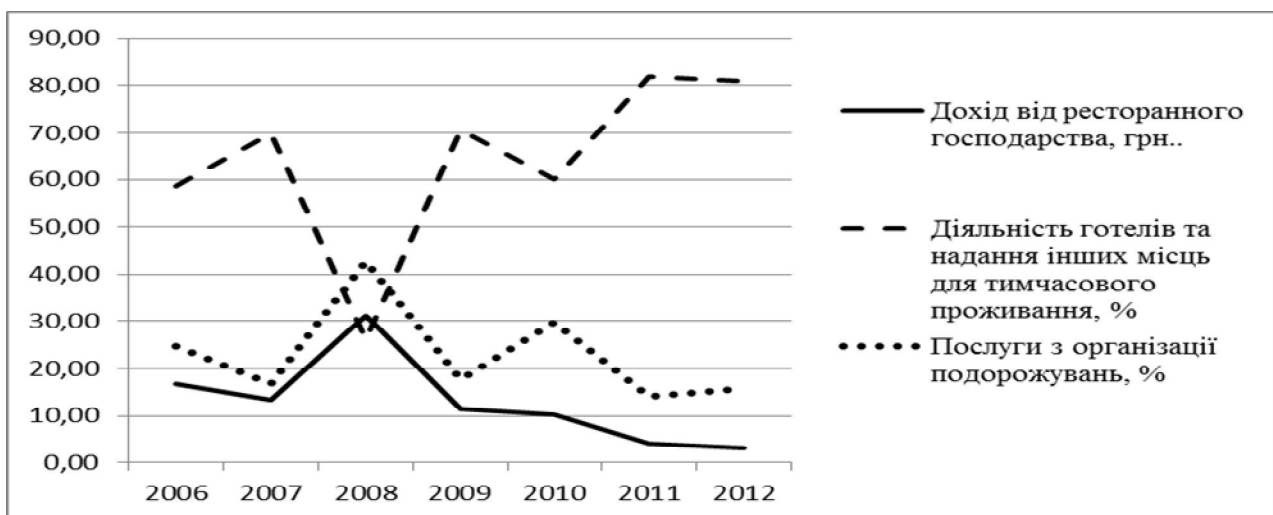

Рисунок 3 – Структура і динаміка туристських чинників у загальному обсязі туристських послуг за видами економічної діяльності у Харківському регіоні за 2006-2012 рр.

**Розроблено авторами по [9],[10],[11],[12],[13].*

З графіка видно, що майже за всі роки найбільшу частку має готельне господарство у загальному обсязі наданих туристських послуг по регіону і до того ж воно має тенденцію збільшення. Незначну частку у структурі займали послуги з організації подорожуваль. Ресторани та інші місця харчування мали найменшу частку наданих послуг на протязі аналізованого періоду, це може обумовлюватись тим, що в регіоні найбільше внутрішніх туристів, а їм не обов'язково користуватись зазначеним видом послуг.

Висновки. Порівнюючи проведений аналіз розвитку туризму з Концепцією розвитку туризму в регіоні дійсно найбільшу частку у реалізованих туристських послугах займає виїзний туризм, а ось внутрішній і в'їзний займає незначну частку. Також за аналізований період розвитку туризму Харківського регіону в цілому можна визначити як позитивний. Хоч і спостерігається позитивна тенденція розвитку туризму, але все ж таки частка туризму у загальному обсязі об'єму послуг залишається зовсім мала і тому вплив

туризму на економіку регіону залишається також незначним. Харківський регіон має хороший туристський потенціал, завдяки йому можна збільшити частку туризму у загальному обсязі реалізованих послуг регіону, але все ж таки даним потенціалом регіон користується погано.

Для подальшого ефективного розвитку туристської сфери Харківського регіону потрібна стабільна ефективна туристська політика, яка сприяла б розширенню і покращенню туристської сфери регіону. За допомогою даного політичного регулювання можна було б ефективніше просувати регіональний турпродукт як на національному ринку, так і на міжнародному, не боячись конкуренції. Метою регіональної і державної політики повинно бути спрямування усіх зусиль на ефективний розвиток туристської галузі. Також посилення активності державної влади та місцевого самоврядування у даній сфері не завадило для її покращення. Ще одним шляхом покращення є збільшення ролі регіональних і місцевих туристських організацій в процесі створення та просування туристських послуг.

Проблемою туризму регіону є недостатнє фінансування даної галузі. Дану проблему можна вирішити завдяки інвестиціям, а інвестиційні вклади більшою мірою залежать від політичного становища галузі як регіону, так і держави. Завдяки залученню вітчизняних і іноземних інвестицій можна стимулювати розвиток інфраструктури туристської галузі, а саме через будівництво нових і реконструювання старих об'єктів туристської галузі. Про це повинні піклуватися і регіон, і держава створюючи вигідні умови для інвесторів.

Також шляхом покращення розвитку туризму регіону є підвищення якості наданих туристських послуг через впровадження міжнародних стандартів. Інформаційно-рекламне забезпечення також має велике значення для розвитку туризму, тому обов'язково потрібно якісно інформувати про туристські продукти регіону як споживачів внутрішнього ринку, так і зовнішнього. Значну роль відіграє збільшення асортименту туристської продукції регіону.

Перелік посилань.

1. *Кифяк О.В. Туризм як фактор вдосконалення галузевої структури регіональної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/kyfjak_o3.htm. – Заголовок з екрану.*
2. *Святохо Н.В. К вопросу об элементном составе туристского потенциала региона / Н.В. Святохо // Культура народов Причерноморья. – 2007. – №121. – С. 76–79*
3. *Євтушенко Н.А. Стан та перспективи розвитку в'їзного туризму на Харківщині / Н.А. Євтушенко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2008. – № 824. Сер.: Геологія–географія–екологія. – С. 99–105.*
4. *Лойко О.Т. Туризм і готельне господарство: навч. посібн. / О.Т. Лойко. – Томськ: Видавництво ТПУ, 2005. – 152 с.*
5. *Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua>. – Заголовок з екрану.*
6. *Концепція розвитку туризму в Харківській області до 2020 року // Рішення Харківської обласної ради. – 2013. – 5.03. – № 648-VI.*
7. *Статистичний бюлетень «Діяльність колективних засобів розміщення та туристична діяльність у Харківській області» // Головне управління статистики у Харківській області. – Харків, 2013. – 106 с.*
8. *Статистичний бюлетень «Туристична діяльність у Харківській області у 2013 році» // Головне управління статистики у Харківській області. – Харків, 2014. – 102 с.*
9. *Статистичний збірник «Регіони України» за 2013 рік. 2 частина – К.: Київ, 2013. – 783 с.*
10. *Статистичний збірник «Регіони України» за 2012 рік. 2 частина – К.: Київ, 2012. – 801 с.*
11. *Статистичний збірник «Регіони України» за 2011 рік. 2 частина – К.: Київ, 2011. – 783 с.*
12. *Статистичний збірник «Регіони України» за 2010 рік. 2 частина – К.: Київ, 2010. – 805 с.*
13. *Статистичний збірник «Регіони України» за 2009 рік. 2 частина – К.: Київ, 2009. – 758 с.*

Стаття надійшла: 25.10.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

